

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์บอกล่าเมืองสงขลาช่วงสังคมรัฐโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488) ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้า โดยนำเสนอดตามลำดับดังนี้

1. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเทศไทยกับสังคมรัฐโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488)
2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์บอกล่า

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเทศไทยกับสังคมรัฐโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488)

ก่อนที่สังคมรัฐโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้น ได้มีเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างประเทศไทยอาomanaj 2 กลุ่ม กลุ่มแรก คือ ฝ่ายสัมพันธมิตร ได้แก่ อังกฤษ ฝรั่งเศส และสหภาพโซเวียต โดยมีสหรัฐอเมริกาเข้ามาสมทบภายหลัง กับกลุ่มหลัง คือ ฝ่ายอักษะ ได้แก่ เยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น ทำให้วิกฤตทางการเมืองระหว่างประเทศทวีความรุนแรงในทวีปยุโรป เมื่อยุโรปส่งกองทัพบุกไปแลนด์ ในวันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2482 สังคมรัฐโลกครั้งที่ 2 จึงได้เกิดขึ้นในทวีปยุโรป

สำหรับแนวรบทางด้านทวีปเอเชีย เป็นการขยายอิทธิพลภายใน การนำของญี่ปุ่น ได้ขยายอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจและทางทหาร จนได้เกาะฟอร์โนซ่า เกาะหลี และแม่น้ำเจ้าพระยา ญี่ปุ่นได้ขยายอิทธิพลสู่ทวีปเอเชียจนสามารถเข้าแทนที่จักรวรรดินิยมตะวันตกในทวีปเอเชียได้ ความตึงเครียดในภูมิภาคเอเชียส่งผลต่อประเทศไทย มีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นดังนี้

1. ความสำคัญของประเทศไทยด้านยุทธศาสตร์

ประเทศไทยแม้จะเป็นประเทศเล็ก ๆ ประเทศหนึ่งในเอเชีย แต่มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญต่อคืนแคนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กล่าวคือ

ตั้งอยู่ระหว่างอาณา尼คมของมหาอำนาจตะวันตก ได้แก่ อาณา尼คอมของอังกฤษทางทิศตะวันตก คือ พม่า กับทิศใต้ คือ มาลาย และอาณา尼คอมของฝรั่งเศส คือ อินโดจีน (ประกอบด้วยลาว กัมพูชา และเวียดนาม) ทางทิศตะวันออก ทำให้ประเทศไทยเป็นจุดสนใจของมหาอำนาจ โดยเฉพาะอังกฤษและฝรั่งเศส ได้พิจารณาถึงฐานะของประเทศไทยว่า เป็นจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญมากในเขตเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และอาจจะยื่นมือเข้ารับประกันความปลอดภัยของไทย (กระทรวงต่างประเทศเพิ่งส่งGRAM โอลครั้งที่ 2 (W.W.2) เรื่องการประชุมอังกฤษ – ฝรั่งเศสที่สิงคโปร์พึงถึงไทย อ้างถึงใน อัญชลี สุขดี. 2525)

การที่ประเทศไทยตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญ ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของไทยในฐานะเป็นอู่ข้าวอุ่น จึงมีผลทำให้ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากสังคมโอลครั้งที่ 2 อย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้

2. การประกาศนโยบายเป็นกลางของประเทศไทย

ประเทศไทยขณะนี้ พลตรีหลวงพินุลสังคม (แปลง บีตัสังคม) เป็นนายกรัฐมนตรีได้พยายามปลีกตัวออกจากสถานะสังคมที่เกิดขึ้น ด้วยการประกาศความเป็นกลาง เมื่อวันที่ 5 กันยายน พ.ศ.2482 ความว่า

ให้บรรดาข้าราชการและอาณาประชาราษฎรไทยและบรรดาบุคคลซึ่งมีลิ้นที่อยู่ในประเทศไทย ปฏิบัติตามความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและเที่ยงธรรม ในระหว่างที่มีสถานะสังคมอยู่นี้ และให้ปฏิบัติตามบรรดากฎหมายแห่งราชอาณาจักรนี้ กับทั้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญาและกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความเป็นกลางด้วย

(ประกาศพระบรมราชโองการให้ปฏิบัติตามความเป็นกลางพุทธศักราช 2482 ประกาศ วันที่ 5 กันยายน พ.ศ. 2482 อ้างถึงใน อัญชลี สุขดี. 2525)

จะเห็นได้ว่า ในขณะนี้ประเทศไทยเป็นเพียงประเทศเดียวในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สามารถกำหนดนโยบายต่างประเทศได้อย่างอิสระ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นประเทศเดียวที่ไม่ได้ตกลอยู่ใต้อิทธิพลของประเทศใด ด้วยเหตุนี้เองเมื่อญี่ปุ่นบุกเอเชีย ไทยจึงไม่ได้รับการปักป้องคุ้มครองจากอังกฤษหรือฝรั่งเศส ในขณะที่ประเทศไทยเพื่อนบ้านอื่น ๆ รอบด้านของไทยต่างก็ได้รับการป้องกันโดยตรงจากเมืองแม่ทั้งสิ้น

การประกาศนโยบายเป็นกลาง ได้มีพระบรมราชโองการให้ประชาชนชาวไทย

รักษาความเป็นกลางอย่างเคร่งครัดและเที่ยงธรรม คือ “ไม่ช่วยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต่อมาวันที่ 9 กันยายน พ.ศ. 2482 รัฐบาลได้มีแต่งการณ์ให้ข้าราชการและประชาชนคนไทย ตลอดจนบุคคล ซึ่งมีลินที่อยู่ในประเทศไทยปฏิบัติดนเป็นกลาง โดยให้ปฏิบัติตามกฎหมายแห่งราชอาณาจักร ทึ้งข้อผูกพันตามสนธิสัญญาและกฎหมายระหว่างประเทศว่าด้วยความเป็นกลาง ประเทศไทยซึ่ง เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาฯ จะได้รับความเคารพความเป็นกลางจากประเทศคู่สหภาพ โดย ประเทศนี้จะต้องไม่กระทำการอันได้กระทบกระทื่นต่อความเป็นกลาง เช่น ประเทศคู่ สหภาพจะส่งกองทหาร อาวุธยุทธภัณฑ์ เสนบียงอาหารผ่านแดนที่เป็นกลางไม่ได้ หรือทำการ ระบบเดินแดนประเทศที่เป็นกลางหรือจะมาเกณฑ์ทหารอาสาสมัคร หรือตั้งสถานีวิทยุโทร เลข หรือ เครื่องมือสื่อสารเพื่อลำเลียงอาวุธยุทธภัณฑ์หรือลูกเรือไม่ได้ (เสถียร ลายลักษณ์ 2482 : 723 – 734 อ้างถึงใน อุบล จิระสวัสดิ์. 2517)

3. การลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส

อังกฤษ และสนธิสัญญาจาริญทางพระราชไมตรีกับญี่ปุ่น

ผลตรีหลวงพิบูลสหภาพ tron หนักว่า สงเคราะห์โลกครั้งที่ 2 ไม่ว่าจะในยุโรปหรือ ในเอเชีย อาจจะกระทบกระทื่นถึงประเทศไทย ดังปรากฏในคำประกาศกับทหารและยุวชน ทหาร * เมื่อ พ.ศ. 2480 ว่า

...ญี่ปุ่นอาจเข้ายึดห่อง Kong และสิงคโปร์ และในการยึดสิงคโปร์นั้น ถ้า เข้าทางสิงคโปร์ก็เป็นการเข้าตีตรงหน้า อาจเสียกำลังมาก ญี่ปุ่นอาจเข้ายึดเมืองไทย ก่อน แล้วรุกลงไปทางใต้ ตีทางหลังฐานทัพที่สิงคโปร์

(คำประกาศของ พันเอกหลวงพิบูลสหภาพ กล่าวแก่ทหารและยุวชนทหาร เนื่อง ในวันสิ้นศก 2479 อ้างถึงใน อุบล จิระสวัสดิ์. 2517)

3.1 การลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศสและอังกฤษ เหตุผลที่ไทยทำสัญญาไม่รุกรานกับฝรั่งเศส เนื่องจากไทยไม่ต้องการผูกพันกับประเทศใด

* ยุวชนทหารก่อตั้งโดยพลตรีหลวงพิบูลสหภาพ เป็นการก่อตั้งตามแบบอย่างของชิตเลอร์ โดยมี พันโทประยูร ภมรมนตรี เป็นเจ้ากรมยุวชน และได้รับสมญาว่า “นายพลเกอร์ริง” อันเป็นชื่อเจ้ากรมยุวชน ของพรรคนาซีในเยอรมัน (สบ สุริyanทร์, 2541 : 110 อ้างถึงใน สดใส ขันติราพงศ์. 2520)

ประเทศหนึ่งเป็นพิเศษ และเหตุผลประการหลังต้องการเน้นย้ำเรื่องนโยบายความเป็นกลางของไทยด้วย ส่วนเหตุผลที่ไทยทำสัญญาไม่รุกรานกับอังกฤษ ก็โดยเห็นว่าอังกฤษมีคิดเห็นติดกับไทยทางด้านตะวันตกและทางใต้ อีกประการหนึ่ง อังกฤษเป็นพันธมิตรของฝรั่งเศส (ดิเรก ชัยนาม. 2510) ในที่สุดประเทศไทย ได้ลงนามในกติกาสัญญาไม่รุกรานกับไทยที่ทำเนียบรัฐบาล (วังสวนกุหลาบ) ระหว่างพลตรีหลวงพินุลสองคราม รัฐมนตรีต่างประเทศไทยในขณะนั้นกับอัครราชทูตฝรั่งเศสและอังกฤษ

3.2 การทำสนธิสัญญาจำเริญทางพระราชนิตรีกับญี่ปุ่น พันเอกหลวงพินุลสองคราม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คาดการณ์ไว้ว่าหากญี่ปุ่นเปิดสงครามเอเชียบูรพา ในการเข้าตีสิงคโปร์ให้เสียกำลังน้อย ญี่ปุ่นอาจเข้ายึดเมืองไทยก่อน ด้วยความกลัวว่าญี่ปุ่นจะรุกรานไทย รัฐบาลไทยจึงเห็นสมควรทابทางรัฐบาลญี่ปุ่น ทำสนธิสัญญาไม่รุกรานด้วย นอกจากเหตุผลดังกล่าว รัฐบาลไทยพิจารณาเห็นว่าการที่ไทยทำสัญญากับฝรั่งเศสและอังกฤษโดยไม่ทำกับญี่ปุ่น จะทำให้ญี่ปุ่นระวังไทย ด้วยเหตุนี้ไทยจึงได้ชวนญี่ปุ่นเข้ามาทำสัญญาไม่รุกรานด้วย

การทำงานตามญี่ปุ่นให้ทำสัญญาไม่รุกรานกับไทยนั้น ญี่ปุ่นลังเลใจ โดยอ้างว่าตนไม่ค่อยมีผลประโยชน์เกี่ยวข้องด้วยนัก เพราะคิดเห็นไม่ติดต่อกันประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งญี่ปุ่นอ้างว่าเกรงว่าเยอรมันและอิตาลีจะเข้าใจผิด แต่เหตุผลที่แท้จริงที่ญี่ปุ่นไม่ประสงค์ทำสัญญาไม่รุกรานกับไทย ก็เพราะว่าญี่ปุ่นมีนโยบายที่จะรุกรานประเทศไทย เพื่อทำสงครามกับอังกฤษที่พม่าและมลายู (Edward Thadeus Flood. 1967) ในที่สุดญี่ปุ่นก็ตอบตกลง แต่ขอเปลี่ยนชื่อสนธิสัญญาที่ลงนามให้แตกต่างจากสนธิสัญญาที่ประเทศไทยลงนามกับอังกฤษและฝรั่งเศส โดยให้ชื่อว่า สนธิสัญญาระหว่างประเทศไทยกับประเทศไทยญี่ปุ่น ว่าด้วยการจำเริญสัมพันธไมตรีและต่างเคารพนูรณะภาพอาณาเขตแห่งกัณและกัณ (ดิเรก ชัยนาม. 2510) และมีข้อความแตกต่างไปจากสัญญากับอังกฤษและฝรั่งเศส ประเทศไทยญี่ปุ่นมี นายอาริตา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศกับพระยาศรีเสนาอัครราชทูตไทยลงนามร่วมกันที่กรุงโตเกียว ในวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2483

จะเห็นได้ว่าการทำสัญญาทางไมตรีและไม่รุกรานดังกล่าวกับประเทศไทยอังกฤษและฝรั่งเศสซึ่งเป็นฝ่ายสัมพันธมิตร และทำสัญญากับประเทศไทยญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายอักษะ นอกจากจะแสดงถึงการไม่ต้องการผูกพันกับประเทศไทยใดประเทศไทยหนึ่งเป็นพิเศษแล้ว ยังเป็นการย้ำถึงนโยบายเป็นกลางของไทยอีกด้วย

4. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับญี่ปุ่นจากกรณีพิพาทอินโดจีน

กรณีพิพาทอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส เป็นเหตุการณ์สำคัญในช่วงสมัย พลตรีหลวงพิบูลสงคราม ที่ทำให้ประเทศไทยกับญี่ปุ่นมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น (อุบล จิรสวัสดิ์. 2517) เนื่องจากญี่ปุ่นได้ช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาพรแคนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส อันมีรายละเอียดของเหตุการณ์ ดังนี้

4.1 ญี่ปุ่นช่วยไกล่เกลี่ยปัญหาพรแคนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ฝรั่งเศสได้โจมตีไทยทางด้านอรัญประเทศ (ดิเรก ชัยนาม. 2510) นอกจากนี้ยังได้ใช้เครื่องบินทิ้งระเบิดที่นครพนมในวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2484 ในการนี้ พลตรีพลวงพิบูลสงครามได้รับแต่งตั้งเป็นผู้บัญชาการทหารสูงสุด เมื่อวันที่ 13 พฤษภาคม พ.ศ. 2483 (อุบล จิรสวัสดิ์. 2517) ไทยได้ตอบโต้โดยส่งทหารเข้ารบกับอินโดจีนฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2484 กองทัพไทยได้รุกรับลึกเข้าไปในดินแดนอินโดจีน ขณะที่การสู้รบกับฝรั่งเศสกำลังยืดเยื้ออよู่ พลตรีหลวงพิบูลสงครามได้ส่งหลวงพระมหาโยธีไปติดต่อกับญี่ปุ่นที่โตเกียว เพื่อขอให้ญี่ปุ่นสนับสนุนในการเรียกร้องดินแดนคืนจากฝรั่งเศส (E. Thadeus Food. 1969) คณะกรรมการตีของญี่ปุ่นได้ยินยอมให้ความช่วยเหลือไทย เพื่อว่าไทยจะได้เข้าร่วมมือทางการเมืองและทางเศรษฐกิจกับญี่ปุ่น (F.C.Jones, 1954 ; 235 อ้างถึงใน อัญชลี สุขดี. 2525)

ภายใต้ความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างฝ่ายไทยกับญี่ปุ่นหลังจากกรณีพิพาท สงครามอินโดจีน ญี่ปุ่นเลือกโอกาสในช่วงที่ไทยมีปัญหาน้ำดมมากกับฝรั่งเศสเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ฝ่ายสัมพันธมิตรและสหรัฐอเมริกา ถึงแม้จะยังยึดถือนโยบายอย่างโอดเดี่ยว ออยู่ (Richard P. Stebbins, 1956 : 15 อ้างถึงใน อัญชลี สุขดี. 2525) แต่ก็ได้แสดงท่าทีจะเข้ามาเป็นผู้ไกล่เกลี่ยในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย (ดิเรก ชัยนาม. 2510) ในที่สุดญี่ปุ่นซึ่งมีฐานทัพอยู่ในอินโดจีนต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้ไกล่เกลี่ย เสนอให้มีการหยุดยิง ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2484 (เสนอ พริ่งพวงแก้ว, 2540 : 287 อ้างถึงใน จอมพล ป.พิบูลสงครามครบครอบศตวรรษ 14 กรกฎาคม 2540) ทั้งไทยและฝรั่งเศสตกลงรับแผนการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น มีการลงนามในแผนการไกล่เกลี่ยณ กรุงโตเกียว ในวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 (ดิเรก ชัยนาม. 2510)

ผลจากการไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น มีดังนี้

**4.1.1 ไทยได้ดินแดนคืน ปราภูในคำปราศรัยของพระองค์เจ้าวรวง
ไวยากร จากสถานีวิทยุกระจายเสียงกรุงโตเกียว ในคืนวันที่ 11 มีนาคม พ.ศ. 2484 สรุป
ดินแดนที่ไทยได้คืนมา มีดังนี้**

(1) คินแคนหลวงพระบางฝั่งขวา จำปาศักดิ์ รวมทั้งคินแคนในกัมพูชาที่เสียไป

(2) มหาลณูรพา ศรีโสกล และพระตะบอง

(3) ได้คินแคนในกัมพูชา บริเวณจากนครวัด ลงไปจนถึงแม่น้ำโขง ตอนใต้สต็องเตrng

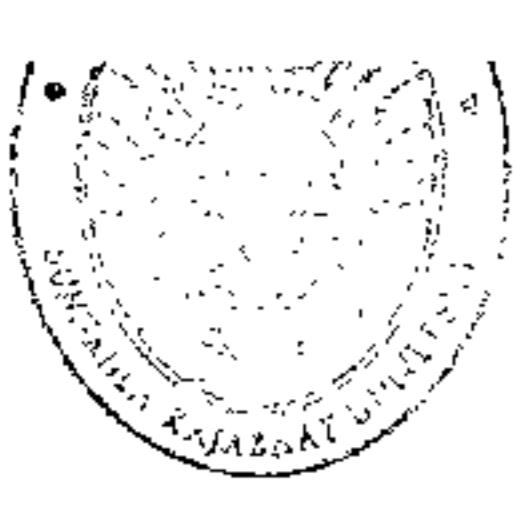
(4) กำหนดคร่องนำลือเป็นเส้นเขตแดนในแม่น้ำโขง เกาะคอนซึ่งอยู่ทางขวาร่องนำลือไทยได้คืนมาทั้งหมด

คินเดนที่ไทยได้คืนทั้งหมดประมาณ 70,000 ตารางกิโลเมตร แต่ไทยต้องเสียค่าชดใช้แก่ ฝรั่งเศส 1 ล้านเหรียญ เท่ากับ 4 ล้านบาท (ฝรั่งเศสขอ 5 ล้านเหรียญ เป็นค่าชดใช้ที่ฝรั่งเศสลงทุนสร้างโรงงาน และ ฯลฯ ในพระตะบอง ไทยขอลดเหลือ 1 ล้านเหรียญ) คินเดนที่ได้คืนมาที่อุดมสมบูรณ์และเป็นประโยชน์แก่ประเทศไทยอย่างแท้จริง คือ พระตะบอง ซึ่งมีข้าวและปลาเป็นจำนวนมาก ส่วนคินเดนอื่น ๆ ยังเต็มไปด้วยป่าดงพงไพรแทบทั้งสิ้น การคมนาคม ติดต่อกับส่วนกลางคือกรุงเทพฯ ก็เป็นไปอย่างยากลำบาก เกือบจะกล่าวได้ว่าอีกสามจังหวัดที่เหลือ คือ พิบูลสงคราม จำปาศักดิ์ และลานช้าง รัฐบาลไทยได้มายielding คินเดนจริง ๆ แต่ผลประโยชน์อื่น ๆ นั้นเกือบไม่มีอะไรเลย รายภูรกี้ยากจนและมีสุขภาพอนามัยอยู่ในระดับต่ำมาก เราต้องช่วยเหลือทั้งสิ้น (อุบล จิรสวัสดิ์ 2517 และอัญชลี สุขดี 2525)

4.1.2 ฝรั่งเศสขอผลประโยชน์โดยตกลงให้ชนชาติฝรั่งเศสได้รับผลปฏิบัติเท่าเทียมกับคนไทยในอาณาเขตที่ได้คืนมา กำหนดให้เป็นเขตปลอดทหารเป็นความตกลงที่แน่นอน โดยมีประเทศไทยเป็นผู้ให้คำประกัน รัฐบาลญี่ปุ่นจะเป็นผู้ไกล่เกลี่ยและแสดงความเห็นใจฝ่ายไทยอย่างยิ่ง ขณะที่ไทยขอแสดงความขอบคุณอย่างชาบชีว์ ณ ที่นี่ (ดิเรกชั้นนาม. 2510)

สำหรับคินเดนที่ไทยได้กลับคืนมาจากการณิพิพาทอินโดจีน หลังสัมรัฐ โลกครั้งที่ 2 ไทยต้องยอมยกคืนกลับให้ฝรั่งเศส ได้มีการลงนามในสนธิสัญญาคินเดนพิบูลสงคราม พระตะบอง จำปาศักดิ์ และลานช้างคืน ในวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 ทั้งนี้เนื่องจากฝรั่งเศสอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบเหนือไทย โดยเป็นสมาชิกประจำในคณะกรรมการตราชีความมั่นคงสหประชาชาติ ได้ใช้ฐานะที่เหนือกว่าญี่ปุ่นจะใช้สิทธิบัติ (veto) ไม่ยอมรับไทยเข้าเป็นสมาชิกองค์การสหประชาชาติ หากไทยไม่ยอมคืนคินเดนแก่ฝรั่งเศส (สด. ขันติราพงศ์. 2517)

4.2 นโยบายขยายอิทธิพลของญี่ปุ่นที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย ญี่ปุ่นได้เริ่มขยายอิทธิพลเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อทำสังคมกับอังกฤษ ทั้งนี้ญี่ปุ่นได้ตั้ง

หน่วยทหาร ชื่อ กองทัพนานาชาติ (The Nanpo Army) มีพลเอกเตระอุชิ ฮิไซชิ (Terauchi Hisaichi) เป็นผู้บัญชาการกองทัพ นายพลสุกิยามาหัวหน้าคณะเสนาธิการทหาร วันที่ 6 พฤษภาคม พ.ศ. 2484 กองทัพนานาชาติพิลีปินส์ หลาย หมู่เกาะอินเดียตะวันออกของเนเธอร์แลนด์ และพม่า ส่วนประเทศไทยและอินโดจีนจะคงความมั่นคงปลอดภัยไว้ (สดใส ขันติรพงศ์ 2520) การคงความมั่นคงปลอดภัยเพื่อประโยชน์ในการทำงานกับอังกฤษ โดยจะขอให้ประเทศไทยเป็นทางผ่านและเป็นที่ตั้งของกองทหาร เหตุการณ์ที่น่าสนใจมีดังนี้

4.2.1 ญี่ปุ่นทวงบัญคุณจากไทย หลังจากที่ญี่ปุ่นประสบความสำเร็จแผนการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ญี่ปุ่นก็ทวงบัญคุณจากไทย ด้วยการขอซื้อดีบุกและย่างทั้งหมดที่ไทยผลิตได้ ส่วนอังกฤษ สาธารณรัฐอเมริกา ขอซื้อดีบุกและย่างจากไทยเพียงครึ่งหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่า ประเทศไทยได้ประกาศตนเป็นกลาง ดังนั้น ไทยควรแบ่งขายให้ทั้ง 2 ฝ่ายเท่า ๆ กัน ไทยได้ปฏิบัติตามที่สาธารณรัฐอเมริการ้องขอ ทั้งนี้ได้ชี้แจงให้ญี่ปุ่นทราบถึงเหตุผลความจำเป็น หากไทยไม่ปฏิบัติตามก็จะถูกกลั่นแกล้งจากทั้ง 2 ประเทศ ก้าวคือ สาธารณรัฐอเมริกาก็จะไม่ขายสินค้าที่ไทยต้องการ อังกฤษก็จะบีบไม่ให้อินเดียขายกระสอบป่านให้แก่ไทย ซึ่งจำเป็นจะต้องใช้กระสอบป่านบรรจุข้าวเพื่อส่งไปยังญี่ปุ่น (ทศ พันธุ์มเสน และจินตนา ยศสุนทร. 2542)

4.2.2 ญี่ปุ่นขอเดินทัพผ่านประเทศไทย วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 เวลา 20.30 น. พลตำรวจเอกอุดมย์ อุดมยเดชจรัส รองนายกรัฐมนตรีได้โทรศัพท์ถึงนายทวี บุณยเกตุ เลขาธิการคณะรัฐมนตรีให้นัดประชุมคณะรัฐมนตรีนุกเฉินในเวลา 01.00 น. โดยมีพลตำรวจเอก อุดมย์ อุดมยเดชจรัส เป็นประธานในที่ประชุมเนื่องจาก omnib प. พิบูลสงคราม ไปราชการต่างจังหวัด ตรวจแนวป้องกันทหารที่จังหวัดพระตะบอง ประธานได้แจ้งให้ที่ประชุมทราบว่า เอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ชื่อ นายทสุโนบami ได้เข้าพบรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศ (นายดิเรก ชัยนาม) ยื่นข้อเสนอให้รัฐบาลไทยตอบภายในเวลา 02.30 น. (เอกสารสำนักงานเลขาธิการ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) วันจันทร์ที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 หน้า 6) มีความตอนหนึ่งว่า

...เมื่อเราตรวจดูสภาพภูมิศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่งทำการติดต่อกับพม่า ทำการช่วยเหลือจุงกิงอีกชั้นหนึ่ง และอีกชั้นหนึ่งติดต่อกับมลายู ถ้าจะมองดูส่วนในยุโรปแล้ว จะเห็นได้ว่ามาถึงอิรักและอิหร่าน กำลังใกล้เข้ามาแล้ว...
เพราะฉะนั้น เราชาวอาเซียนจึงต้องร่วมมือกันเพื่อทำอาเซียนให้เป็นของอาเซียน บัดนี้ญี่ปุ่นได้เตรียมสู้รบกับข้าศึกของเรา แต่ไม่ใช่จะมาต่อสู้กับไทยโดยถึงหากจะได้

ต่อสู้กันและได้ผ่านไปแล้วก็จะไม่ถือว่าไทยเป็นข้าศึกเลย แต่หากว่าไทยจะได้ร่วมเป็นมือเดียวกันแล้ว เอเชียซึ่งเป็นของชาวเอเชียจะเป็นอันสำเร็จแน่...เมื่อรัฐบาลญี่ปุ่นขอความร่วมมือกับไทย ก็โดยวิธีสันติภาพและมิตรภาพ ที่รัฐบาลจะขอคือข้ามผ่านดินแดนไทยนั้น ก็โดยความจำเป็นทางยุทธศาสตร์เท่านั้น

จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นเน้นความร่วมมือเพื่อนโยบายสร้างวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพาเรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า The Greater East Asia War เป็นสหกรณมหาเอเชียบูรพา มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างวงไพบูลย์มหาเอเชียบูรพา (The Greater East Asia Co – prosperity Sphere) มีความหมาย 3 ทาง คือ ทางวัฒนธรรม ทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ (ดิเรก ชัยนาม. 2510)

ญี่ปุ่นยื่นข้อเสนอ 4 แผนให้ไทยเลือก ดังนี้

แผน 1 ประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทยจะทำสัมพันธ์ไมตรีเพื่อต่อต้านการรุกราน และป้องกันร่วมกัน ประเทศไทยจะให้ความร่วมมือทางทหาร อนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทางผ่านประเทศไทยและอำนวยความสะดวกแก่ท่าที่จำเป็นทั้งหมด เพื่อให้การเดินทางผ่าน และญี่ปุ่นจะให้ประกันความเป็นเอกราชอธิปไตยและเกียรติยศของประเทศไทย ประเทศญี่ปุ่นจะร่วมมือกับประเทศไทยในการที่จะเอาดินแดนที่เสียไปคืนมา

แผน 2 ประเทศไทยจะเข้าร่วมเป็นภาคีในกติกาสัญญาไตรภาคีกับกลุ่มประเทศอังกฤษ ประกอบด้วยเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น

แผน 3 ประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นทำสัญญาพันธ์ไมตรีทางทหาร ร่วมรบ ร่วมรุก และร่วมการป้องกันร่วมกัน

แผน 4 ประเทศไทยจะเข้าไตรภาคี ทำความตกลงการสัมพันธ์ไมตรีทั้งการรุกราน การป้องกันประเทศไทยร่วมกันและร่วมมือทางทหาร

(สต.รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี (พิเศษ) จันทร์ที่ 8 ธันวาคม 2484 หน้า 14-17
อ้างถึงใน สค.ส. ขันติวงศ์. 2517)

ฝ่ายไทยขออภัยดเวลาให้คำตอบแก่ญี่ปุ่น เนื่องจากนายกรัฐมนตรียังเดินทางมาไม่ถึง รัฐสภา ระหว่างที่ผู้แทนไทยและผู้แทนญี่ปุ่นกำลังเจรจา กันอยู่ ญี่ปุ่นได้ส่งกองเรือรบมาสู่ประเทศไทย 3 กระบวน กระบวนหนึ่งบ่ายหน้าตรัง ไปจังหวัดสงขลา ประกอบด้วยเรือรบรวมทั้งสิ้นประมาณ 15 ลำ อีกกระบวนหนึ่งมุ่งตรงไปทางทิศตะวันออกบริเวณเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอีกกระบวนหนึ่งตรงไปยังจังหวัดสมุทรปราการ สำหรับกระบวนที่หนึ่งที่บ่ายหน้าไปยังสงขลา รายละเอียดปรากฏในบทที่ 4

ช่วงเช้าของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรี เดินทางถึงกรุงเทพฯ และเข้าประชุมร่วมกับคณะรัฐมนตรีซึ่งกำลังรอการกลับจากการต่างจังหวัดของนายกรัฐมนตรี ในเวลา 06.50 น. ที่ประชุมลงมติเห็นชอบเวลา 07.30 น. ที่จะส่งให้ฝ่ายไทยหยุดยิง นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีต่างประเทศได้ออกไปเจรจา กับอัครราชทูตญี่ปุ่นเวลา 07.45 น. ของวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484

ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีเห็นชอบให้ญี่ปุ่นเคลื่อนทัพผ่านเนื้องจากรัฐบาลไทยได้พิจารณาเห็นว่า กองทัพญี่ปุ่นมีกำลังมาก แม้แต่ชาติมหาอำนาจ เช่น อังกฤษ สหรัฐอเมริกา ยังไม่สามารถคุ้มครองอาณานิคมของตนได้ จึงเป็นการสุดวิสัยที่กองทัพไทยที่มีกำลังที่น้อยกว่าจะสามารถต้านทานกองทัพญี่ปุ่น ได้ตลอดไป การตัดสินใจของรัฐบาลในครั้งนี้มีผู้หันยกขึ้นมาเป็นประเด็นว่า นอกจะจะเป็นความเห็นชอบของคณะรัฐมนตรีที่มีความเห็นว่า ไทยไม่มีกำลังพอที่จะต้านทานกองทัพญี่ปุ่น ได้แล้ว จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีและผู้บัญชาการทหารสูงสุด มีเหตุผลอย่างไรในการยินยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทยในวันนี้ เรื่องนี้ พลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ อธิบดีนายกรัฐมนตรี ซึ่งเคยอยู่ใกล้ชิดคุ้นเคยกับ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นเวลาช้านาน ได้กล่าวไว้ในการสัมมนาเรื่อง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับการเมืองไทยสมัยใหม่ ที่คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระหว่างวันที่ 24 – 25 มิถุนายน พ.ศ. 2536 ว่า

ผมถามท่านว่าทำไม่จึงปล่อยให้ทหารญี่ปุ่นเข้ามา ท่านบอกว่า ถ้าเข้ากับญี่ปุ่น เราจะโคนระเบิดลูกเดียว ลูกเดียวหมายความว่า จากสัมพันธมิตรเท่านั้น ถ้าเราสู้กับญี่ปุ่น เราจะโคน 2 ลูก โคนญี่ปุ่นด้วย แล้วก็จะโคนระเบิดของสัมพันธมิตรด้วย

(ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. 2540)

คณะผู้แทนจากไทยที่ไปเจรจา กับญี่ปุ่น คือ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นราชิปพงศ์ประพันธ์ นายดิเรก ชัยนาม กับนายวนิช ปานะนนท์ โดยมีหลักการในการเจรจา 4 ข้อ คือไปนี้ (ดิเรก ชัยนาม. 2510)

1. การที่ยอมให้ฝ่ายญี่ปุ่นนำทหารเดินผ่านดินแดนของประเทศไทยนี้ ต้องไม่ปลดอาวุธทหารไทย
2. เรื่องกองทัพญี่ปุ่นขอผ่านนี้ จะเพียงแต่ผ่านเท่านั้น จะไม่พักที่กรุงเทพฯ
3. ข้อตกลงที่จะตกลงกันนี้ ให้มีขึ้นจากดูเฉพาะในเรื่องทหารเท่านั้น และ

4. ข้อตกลงนี้เป็นอันเด็ดขาด จะไม่มีขออะไรเพิ่มเติมภายหลังอีก
ทั้งนี้เป็นไปตามข้อห่วงติงของนายปรีดี พนมยงค์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวง
การคลังผู้เสนอว่า ข้อตกลงกับญี่ปุ่นเป็นเรื่องทหารเท่านั้น แต่จะไม่เกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจและ
การเงินการคลัง ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติเห็นชอบ

5. ญี่ปุ่นกับแผนการบูกภาคใต้ของประเทศไทย

ระหว่างที่ส่งครามกำลังดำเนินในสมรภูมิยูโรป ญี่ปุ่นเองก็ได้วางแผนการที่จะบูก
พื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทย โดยเฉพาะที่ส่งผลมาจากการขอตั้งสถานกงสุลญี่ปุ่นภายในได้การดูแล
ของนายคัทสุโน ดำรงตำแหน่งเป็นกงสุลใหญ่ร่วมตัวเป็นคนใจกว้าง มีการจัดงานเลี้ยง
สังสัณหน์แก่ข้าราชการไทยและพ่อค้า คหบดีเป็นครั้งคราว มีการนำเหลาฝรั่งชนิดดีมาเลี้ยง
รับรอง เป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนไทย (แปลง ศิลปกรรมพิเศษ, 2530 : 69)
โดยเฉพาะในคืนวันที่ 5 ธันวาคม พ.ศ.2484 กงสุลใหญ่คัทสุโนได้เชิญข้าราชการไทยและชาว
ญี่ปุ่นจากจังหวัดไก้ลีเคียงประมาณกว่า 100 คน ได้มาร่วมงานรับประทานอาหารค่ำที่สโตร
ข้าราชการ หลวงเสนาณรงค์ ผู้บัญชาการมณฑลทหารราบที่ 6 (นครศรีธรรมราช) ซึ่งเดินทางมา
ราชการที่ส่งขลากได้รับเชิญให้ไปร่วมงานในครั้งนี้ด้วย (ถนน พุนวงศ์, 2545)

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ ได้เก็บความจากคำให้การของ พล.อ.อิโรมิชิ ยาหารา
(Hiromichi Yahara) ตำแหน่งผู้ช่วยทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ
และเสนาธิการทหารประจำกองทัพบกที่ 15 จากเอกสารต้นฉบับที่เป็นลายมือของ พ.อ.ยาหารา เก็บ
ไว้ณ หอจดหมายเหตุ กองกำลังป้องกันตนเอง (Bocikenshoso, Toshokan, โตเกียว, ญี่ปุ่น) มี
ความตอนหนึ่งว่า

ฝ่ายญี่ปุ่นจำเป็นต้องเตรียมแผนการไว้ 2 กรณี คือ ถ้าหากประเทศไทยยินยอมให้
ญี่ปุ่นยกกองทัพผ่านก็จะต้องพยายามสร้างความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับประเทศไทย แต่ถ้า
ประเทศไทยไม่ยอมให้ผ่าน ก็จะต้องเตรียมกำลังทหารไว้สำหรับตอบโต้ยกพลขึ้นบก และเมื่อ
ยกพลขึ้นบกสำเร็จแล้ว ปัญหาคือจะทำอย่างไรให้ประเทศไทยเป็นแหล่งสนับสนุนต่อไป เพื่อ
บุกเข้าไปในพม่าและมาลาย ญี่ปุ่นได้กำหนดแผนการที่จะเข้ามาประเทศไทยแล้วตั้งแต่
กลางเดือนพฤษจิกายน พ.ศ. 2484 พ.อ.ยาหารา ได้รับคำสั่งแต่งตั้งให้เป็นเสนาธิการทหาร
ประจำกองทัพบกที่ 15 ซึ่งมี พล.ท.อิคิ (Iki) เป็นผู้บัญชาการ

5.1 การกิจของกองทัพบกที่ 15 ตามแผนการที่กำหนด การกิจของกองทัพบกที่ 15 มีหน้าที่ยกพลขึ้นบกเข้าไปในประเทศไทย เพื่อทำการบุกคืบหน้าต่อไปยังย่างกุ้ง ในดินแดนพม่า เป็นกองทัพในบังคับบัญชาของ พลโทอิดา (ศิลปัชัย ชาญเฉลิม, 2534, 30) เตรียมการอยู่ที่ ไช่ย่อง สังกงพลรักษาพระองค์ของเจ้าชายโโคโนเย เคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทยทางด้าน พระตะบอง อีกกองพลหนึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของพันโทโยปิดะ (Yopida) กองพันนี้มีจุด มุ่งหมายจะมาเป็นกำลังสนับสนุน สำหรับในการให้กำหนดให้กองพลที่ 55 ขึ้นบกทางภาคใต้ เพื่อให้การสนับสนุนกองทัพที่ 25 ในบังคับบัญชาของพลโทยามาซิตะที่มีการกิจบุกเข้ามลายู โดยใช้สองขลางของไทยเป็นทางผ่านทางบก สมทบกับการยกพลขึ้นบกที่โกตาบารูและกลันตัน ในมลายู (ศิลปัชัย ชาญเฉลิม, 2534, 31)

ญี่ปุ่นมีความต้องการยึดสนามบินในภาคใต้ของไทย เพราะเป็นพื้นที่ฯ ใกล้กับ มลายูมากที่สุด จะเป็นการสะดวกในการใช้กำลังทางอากาศแทนการใช้สนามบินที่กัมพูชา ซึ่งอยู่ห่างไกลเกินสำหรับการโจมตีสิงคโปร์ ด้วยเหตุนี้กองทัพของญี่ปุ่นจึงต้องการยกพลขึ้นบกที่เมืองชายทะเลภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย ตั้งแต่ประจำคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี สงขลา นครศรีธรรมราช ตรัง และที่ใกล้โกตาบารูที่สุด คือ ปัตตานี

กองกำลังของญี่ปุ่นที่บุกประเทศไทยทางทะเลทั้ง 8 แห่ง คือ บางปู สมุทรปราการ ประจำคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี โดยเฉพาะที่ สงขลาจำนวนทหารที่ยกพลขึ้นบกมีจำนวนมากที่สุด เป็นเรือนแสน พลเอกยามาซิตะแม่ทัพใหญ่ ของญี่ปุ่นได้ตั้งกองบัญชาการที่จวนข้าหลวงประจำจังหวัด (แบลก ศิลปกรรมพิเศษ, 2531)

แผนการบุกภาคใต้ที่สุราษฎร์ธานี และชุมพร ใช้เรือลำเลียง 3 ลำ นอกเหนือจาก แผนการที่ญี่ปุ่นได้วางแผนไว้แล้ว ญี่ปุ่นใช้เรือลำเลียง 3 ลำ มุ่งเข้าสู่นครศรีธรรมราชที่จะขึ้น สงขลาและปัตตานี คือ กำลังส่วนใหญ่ของกองทัพที่ 25 พลโทยามาซิตะนำด้วยตนเอง ใช้เรือ ลำเลียงพล 17 ลำ หน่วยทหารที่ปฏิบัติการ คือ กองพันอุโนะ (ศิลปัชัย ชาญเฉลิม, 2534)

5.2 แผนการทางการทูต นอกเหนือจากแผนการรบที่ญี่ปุ่นได้วางแผนไว้แล้ว เป็นการวางแผนการทางการทูต ฝ่ายญี่ปุ่นก็มีการเตรียมการไว้ด้วย กล่าวคือ ต่อนกลางคืน ของวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2548 สถานเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ ได้ออกบัตรเชิญผู้นำรัฐบาลไทย ตั้งแต่นายกรัฐมนตรีลงมา ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อควบคุมการปฏิบัติหรือการอุกค้ำสั่งของคณะรัฐมนตรี เมื่อกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในตอนเที่ยงคืน (สรศักดิ์ งามชจรุกุลกิจ, 2529, 86 ข้างจาก คำให้การของ พ.อ. อิโรมิติ ยาหารา)

จะเห็นได้ว่าการเตรียมการของญี่ปุ่นได้มีการวางแผนล่วงหน้าอย่างรอบคอบ มีการวางแผนทั้งทางกองทัพและทางการทูต สำหรับทางการทูตปรากฏคำให้การของ พ.อ.ยาหารา ตำแหน่งผู้ช่วยทูตทหารบกประจำสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ ได้เล่าถึงเหตุการณ์ การเจรจาระหว่างเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นในการ (Tsubogami) กับนายกรัฐมนตรีพิบูลสงคราม โดยมี พ.อ.ทามูระ (Tamura) เป็นล่าม ภายในห้องเจรจา นอกจากหลวงพิบูลสงครามแล้วก็มีนายวนิช ปานะนันท์ อธิบดีกรมพัฒนาชัย ซึ่งเป็นผู้มีความสัมพันธ์อย่างสนิทสนมนานกับฝ่ายญี่ปุ่น เป็นผู้ใกล้ชิดกับญี่ปุ่นเป็นพิเศษ (สุพจน์ ค่านตรากุล. 2534) ญี่ปุ่นอ้างถึงวัตถุประสงค์หลัก คือ การประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในการนี้ญี่ปุ่นต้องขอความร่วมมือจาก ฝ่ายรัฐบาลไทย และขณะเดียวกันญี่ปุ่นก็ยอมรับรัฐ 4 รัฐ ในมลายูซึ่งแต่เดิมเป็นประเทศไทย ของไทยกลับเข้ามาดังเดิม

พ.อ.ทามูระ เมื่อแปลคำพูดของเอกอัครราชทูตจบลง ก็ได้ยืนขึ้นกล่าวเป็นภาษาอังกฤษด้วยความคล่องแคล่ว เพื่อขอให้ฝ่ายรัฐบาลไทยเห็นใจและให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่น ได้ใช้ความพยายามในการอธิบายอย่างสุดความสามารถ เพื่อให้หลวงพิบูลสงครามเข้าร่วมมือกับฝ่ายญี่ปุ่นอย่างสมเหตุสมผลถึงสถานการณ์ของสงครามที่เกิดขึ้น โดยปราศจากการข่มขู่หรือกำกับ รัฐบาลญี่ปุ่นได้ฟังคำอธิบายอย่างเร้าร้อนของ พ.อ.ทามูระ ในที่สุดหลวงพิบูลสงครามก็ได้พูดขึ้นว่า “นายกฯ ได้ออกคำสั่งและใช้มาตรการทุกอย่างให้กองทัพไทยด้านตะวันออกนั้น มิให้ทำการต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นเรียบร้อยแล้ว” (คำให้การของ พ.อ.สิโรมิติ ยาหารา อ้างถึงใน สรศักดิ์ งานชรุกุลกิจ. 2529)

5.3 แผนป้องกันเหตุร้ายให้ชาวญี่ปุ่น ที่อาจจะเกิดขึ้นกับชาวญี่ปุ่นที่พำนักอาศัยอยู่ในประเทศไทย ขณะที่กองทัพญี่ปุ่นบุกเข้ามาได้กำหนดไว้ ตอนค่ำวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2484 จะจัดให้มีการน้าย้ายพาภยนตร์เพื่อรำดมาตรฐานที่เป็นเด็ก คนชาра ผู้หลง ทั้งหมดรวมกันถ้าหากมีความจำเป็นก็ให้นั่งรถยนต์ไปที่ท่าเรือกรุงเทพฯ เพื่ออพยพลงเรือ สำหรับเรือก็ได้เตรียมไว้แล้วที่ท่าเรือเช่นกัน

ส่วนชาวญี่ปุ่นเป็นชายคนจำนวนหนึ่งที่ให้มาร่วมกลุ่มกัน เพื่อแบ่งหน้าที่รับผิดชอบ ในคืนนี้ชายคนจำนวนหนึ่งนั้นต้องเดินทางไปบางปู จังหวัดสมุทรปราการ โดยอ้างว่าจะให้ไปพักผ่อน แต่ที่จริงต้องการให้ไปช่วยหน่วยทหารราบที่ Yoshida ที่เตรียมการยกพลขึ้นบกที่บางปู และเตรียมการทำลายเส้นทางติดต่อที่สำคัญ เช่น โทรศัพท์ โทรเลข เป็นต้น

5.4 การตัดสินใจของนายกรัฐมนตรี มีได้เกิดจากการถูกกล่าวหาที่เป็นปัจจุบันแต่ยังไม่ได้ต่อจากเป็นเพียงท่านเองคงคาดว่าสังคมที่เกิดขึ้นเป็นชัยชนะของกลุ่มปูน ประกอบกับข้อแลกเปลี่ยนเรื่องดินแดนที่กลุ่มปูนเสนอต่อไทย ก็ควรแก่การรับพิจารณา

จอมพล ป.พิบูลสงคราม ได้ชี้แจงเหตุผลที่ต้องยอมให้กองทัพกลุ่มปูนผ่านประเทศไทยในครั้งนั้นไว้ใน “สมุดปกเขียว” ซึ่งได้กระทำขึ้นภายหลังวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 ว่า ถ้าตนเองในฐานะผู้บัญชาการทหารสูงสุด ไม่ยอมรับข้อเสนอของกลุ่มปูน ในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 แล้วสั่งรับตามแผนยุทธการที่ 5 (แผนรักษาความเป็นกลาง) แล้ว ความเสียหายก็จะเกิดขึ้นอย่างมากมายแก่ประเทศไทย กองพลที่ 6 ซึ่งอยู่ทางปักษ์ใต้คงถูกตีแตกในเวลาไม่เกิน 12.00 นาฬิกา บางส่วนจะถูกปลดอาวุธ บางส่วนคงถอยเข้าหาทางรถไฟ และเข้าป่าหลบซ่อน จังหวัดต่าง ๆ ที่มีการรบคงเป็นการรบในเมือง ชีวิตและทรัพย์สินจะเสียหายพอใช้” (ครุณี บุญภิบาล, 2534, 42)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวกับประเทศไทยกับสังคมโลกครั้งที่ 2

ประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์วิธีหนึ่งที่มีประวัติความเป็นมา ยาวนาน จึงขอกล่าวรายละเอียดเกี่ยวกับ ความหมายและที่มาของประวัติศาสตร์บอกเล่า ความสำคัญของประวัติศาสตร์บอกเล่า ข้อจำกัดของการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า และ เทคนิคการใช้วิธีการประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า ดังต่อไปนี้

1. ความหมายและที่มาของประวัติศาสตร์บอกเล่า

ความหมายและที่มาของประวัติศาสตร์บอกเล่า รวมทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์ บอกเล่าของไทย มีดังนี้

1.1 ความหมายและที่มา ประวัติศาสตร์บอกเล่า คือ การบอกเล่าข้อมูลในลักษณะของการรำลึกความหลัง (reminiscence) เกี่ยวกับเหตุการณ์หรือประสบการณ์ที่ผู้บอกเล่าประสบโดยตรง หรือผู้เล่าได้รับฟังจากผู้คุ้นเคยอื่น ๆ (สีบแสง พรหมบุญ, 2535)

ไฮโร โอดัตส (Herodotus) บิดาแห่งวิชาประวัติศาสตร์ เป็นนักประวัติศาสตร์ชาวกรีก ที่ริเริ่มการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยวิธีการบอกเล่า ได้เขียนประวัติศาสตร์สังคมระหว่างกรีกและเปอร์เซีย และทูซีดีดีส (Thucydedes) ได้เขียนประวัติศาสตร์สังคมเพลオปปอน เนเชียน

เป็นสังคมระหว่างรัฐอเมริกันส์และรัฐส่วนตัว นับได้ว่าทั้งไฮโอดิตัส และทูซีดีส เป็นผู้นำเบิกวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้น

ประวัติศาสตร์บอกเล่าเพิ่งจะเป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการว่าเป็นวิธีวิจัยในแนวใหม่เมื่อประมาณ 50 ปีเศษ ได้มีการพัฒนาวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า โดยศาสตราจารย์เนวินส์ (Allan Nevins) ได้จัดตั้งโครงการประวัติศาสตร์บอกเล่าที่มหาวิทยาลัยโคลัมเบีย เมื่อปี ค.ศ. 1950 หลังจากนั้นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป เนื่องจากเป็นวิธีการศึกษาที่เพิ่มชีวิตชีวาให้กับเหตุการณ์ในอดีต ที่ปรากฏในหลักฐานประเพทเอกสาร ปัจจุบัน ศาสตราจารย์ เนวินส์ ได้รับการยกย่องให้เป็น บิดาแห่งประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า อย่างเต็มภาคภูมิ (สืบแสง พรหมบุญ, 2535)

1.2 การเขียนประวัติศาสตร์ของไทยตั้งแต่ต้นสมัยรัตนโกสินทร์ ก็มีการใช้ประวัติศาสตร์บอกเล่าควบคู่กับหลักฐานเอกสาร ดังปรากฏจากคำให้การกรุงเก่า จดหมายเหตุ หลวงอุดมสมบัติ จดหมายเหตุกรมหลวงนรินทร์ เป็นเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีลักษณะการเรียนเรียงจากความทรงจำ และการบอกเล่าของบุคคลผู้อยู่ร่วมในเหตุการณ์ หรือได้ฟังเล่ามาอีกทอดหนึ่งทั้งสิ้น แม้แต่พงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ที่เจ้าพระยาทิพากวงศ์ (ข้าบุนนาค) ได้เรียนเรียง ก็เป็นการรวบรวมเอกสารหนังสือราชการต่าง ๆ ประกอบกับประสบการณ์ที่ได้รับราชการเกี่ยวข้องมาถึงสามรัชกาล

บุคคลที่มีชื่อเสียงด้านการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย คือ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ผู้ทรงได้รับยกย่องให้เป็นบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย ทรงเรียนเรียงประวัติศาสตร์และชีวประวัติ โดยใช้ทั้งหลักฐานเอกสารและจากการบอกเล่า ของผู้รู้เห็นที่ทรงพิจารณาแล้วว่า เป็นผู้ที่น่าเชื่อถือว่ามีความรู้ในด้านนั้น ๆ จริง ทรงใช้ประเพณีจากการบอกเล่า (oral tradition) เช่น นิยายปรัมปรา ตำนานและบทสาด บทร้องต่าง ๆ เป็นหลักฐานประกอบการวิเคราะห์หรือสันนิษฐานทางประวัติศาสตร์ (สุมาลี บำรุงสุข และ สุกัญญา บำรุงสุข, 2542)

1.3 ความสนใจในการศึกษาวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าในประเทศไทย เริ่มปรากฏชัดเจน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 จะเห็นได้จากการจัดสัมมนาเรื่อง ประวัติศาสตร์บอกเล่า เป็นระยะ ๆ โดยสมาคมประวัติศาสตร์และสถาบันวิชาการที่สนใจวิธีการนี้ ได้แก่ สถาบันไทยศึกษา และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมทั้งงานวิจัยค้นคว้าวิทยานิพนธ์หลายเรื่อง ล้วนเป็นผลงานที่อาศัยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่ามาเสริมงานค้นคว้าทางเอกสาร ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ได้แก่ วิวัฒนาการเศรษฐกิจหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทย วิวัฒนาการเศรษฐกิจใน

หมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต และปัจจุบัน อุปสรรค และแนวโน้มของระบบประชาธิปไตยไทย : ประวัติศาสตร์จากการบอกรเล่า ล้วนแต่ เป็นผลงานที่ได้หลักฐานจากการบอกรเล่ามาใช้เสริมในงานค้นคว้าทางเอกสาร

2. ความสำคัญของประวัติศาสตร์บอกรเล่า

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าวิธีการทางประวัติศาสตร์บอกรเล่า จากเอกสารและงานวิจัย ได้เห็นความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ โดยผ่านการบอกรเล่าของบุคคลร่วมสมัย ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในเหตุการณ์จากอดีตและยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน ได้มีโอกาสในการสร้างงานทางประวัติศาสตร์ในห้องถินที่บุคคลเหล่านี้น่าศรเชื่อถือ ถ่ายทอดสู่อนุชนรุ่นหลัง ๆ โดยมีผู้วิจัยทำหน้าที่เป็นสื่อกลางนำเสนอข้อมูลเหล่านี้ โดยผ่านกระบวนการทางประวัติศาสตร์ อย่างมีระเบียบวิธี เมื่อได้ข้อมูลจากต้นตอของเหตุการณ์หรือจากประสบการณ์ตรงของผู้อยู่ในเหตุการณ์มาร่วมเป็นเอกสารงานวิจัย เพื่อใช้เป็นหลักฐานในการศึกษาและอ้างอิงของผู้ศึกษา ความสำคัญของประวัติศาสตร์บอกรเล่ามีดังนี้

2.1 เป็นการเปิดโอกาสให้ศึกษาถึงแก่นแท้ของข้อมูลได้อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง มากกว่าการศึกษาด้วยการอ่านจากเอกสาร หรือตำราเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการศึกษาประวัติศาสตร์บอกรเล่ายังเป็นประวัติศาสตร์ของประชาชน และยังสร้างเสริมชีวิตชีวาให้แก่ วิชาประวัติศาสตร์และขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้น (Thompson, 1978, 18 ข้างถัดใน สุมาลี บำรุงสุข และสุกัญญา บำรุงสุข, 2542) ทำให้วิชาประวัติศาสตร์ได้รับความสนใจกว้างขวางมากขึ้น ประชาชนได้มีโอกาสเป็นคนเขียนประวัติศาสตร์ การศึกษาประวัติศาสตร์บอกรเล่า จะให้ความรู้สึก บางคนอาจมองว่าเป็นอุดติ แต่จริง ๆ แล้ว ประวัติศาสตร์บอกรเล่าจะเป็นความรู้สึกที่ได้ประสบกับของจริงด้วยตนเอง ทำให้รู้จักสังคมในช่วงนั้นได้อย่างชัดเจนว่า ในสมัยนั้นมีความรู้สึกและคิดอย่างไร (Thompson, 2000)

2.2 หลักฐานจากการบอกรเล่าจะให้พื้นฐานความรู้มากกว่าจากการอ่าน เพราะแต่เดิมนักประวัติศาสตร์ศึกษานักบุคคลจากประวัติศาสตร์ที่อยู่ในอดีต โดยผ่านตัวนักประวัติศาสตร์เอง แต่การใช้ประวัติศาสตร์โดยการบอกรเล่าเป็นการเปลี่ยนจากผู้ถูกกระทำ เป็นผู้กระทำ (สร้างประวัติศาสตร์) ทำให้ได้ภาพประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนขึ้น ได้มุมมองมากขึ้น (Thompson, 2000)

2.3 การแสดงทัศนะเรื่องจุดเด่นของข้อมูลจากประวัติศาสตร์บอกรเล่า โดย ดร.สุกัญญา บำรุงสุข และ ดร.สุมาลี บำรุงสุข มี 3 ประการดังนี้

2.3.1 ทำให้เกิดการศึกษาหัวข้อใหม่ ๆ ที่เดิมไม่เคยมีในศึกษา เพราะไม่มีข้อมูลเพียงพอ แต่การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า นักค้นคว้าวิจัยสามารถศึกษาหัวข้อใหม่ ๆ ทั้งนี้ได้ยกตัวอย่างงานวิจัย เรื่อง เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต ของ นัตรทิพย์ นาถสุภา

2.3.2 ช่วยเสริมเพิ่มเติมความรู้หรือตรวจทาน ทดสอบข้อมูลที่ได้จากหลักฐานที่มีอยู่แล้ว ให้มีเนื้อหา ความแม่นยำ น่าเชื่อถือมากขึ้น โดยยกตัวอย่างวิทยานิพนธ์เรื่อง สมาคมลับอังย์ในประเทศไทย พ.ศ. 2367 – 2451 โดย ศุภรัตน์ เลิศพาณิชย์กุล

2.3.3 ผู้สัมภาษณ์สามารถซักถามผู้บอกเล่า ได้รอบด้าน ตรงตามเป้าหมายของการศึกษา เมื่อมีปัญหาสังสั�กันไปซักถามขอความกระจ่าง ในขณะที่การศึกษาจากหลักฐานเอกสารจะทำได้ยากกว่า เว้นแต่ผู้เขียนหลักฐานเอกสารยังมีชีวิตอยู่ และยินดีให้สัมภาษณ์ซักถามเพิ่มเมื่อมีข้อสงสัย

สำหรับจุดเด่นข้อ 2.3.3 นี้ ผู้วิจัยได้ประสบกับตัวเองในการศึกษาวิจัย เรื่อง ประวัติศาสตร์บอกเล่าเมืองสงขลาในช่วงสังคมโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484 – 2488) บ่อครั้งที่ผู้วิจัยต้องขอสัมภาษณ์ผู้บอกเล่า เพื่อขอรายละเอียดของข้อมูลให้กระจ่างเพิ่มขึ้น จึงถือเป็นข้อได้เปรียบที่การศึกษาข้อมูลหลักฐานจากเอกสาร ไม่อาจกระทำได้

2.4 จุดเด่นของวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า โดย กนก วงศ์ตระหง่าน กล่าวไว้มีดังนี้ (กนก วงศ์ตระหง่าน. 2535)

2.4.1 วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่าสามารถให้ภาพเบื้องหลังเหตุการณ์ได้มากกว่าการบันทึกประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์อักษร เพราะการบอกเล่านี้ผู้เล่าสามารถคัดเลือกผู้ฟังได้ ในขณะที่ถ้าเป็นประวัติศาสตร์ที่เป็นลายลักษณ์ ผู้เขียนไม่สามารถคัดเลือกผู้อ่านได้

2.4.2 สามารถให้บรรยายอาศัยร่องรอยของเหตุการณ์ได้มากกว่า การศึกษาจากเอกสาร ทั้งนี้เพราะผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ย้อนจะมีแรงจูงใจหรือวิธีการมองที่ต่างไปจากบุคคลที่อยู่นอกเหตุการณ์

2.4.3 ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าสามารถซักถามผู้บอกเล่าให้เล่าเรื่องราวได้อย่างรอบด้านตามเป้าหมายของการศึกษา ในขณะที่การศึกษาจากเอกสาร ไม่สามารถกระทำได้ และยังเปิดโอกาสให้ผู้ศึกษาขอให้ผู้เล่าเหตุการณ์วิเคราะห์หรือประเมินทั้งข้อมูลจากแหล่งอื่น ๆ เช่น เอกสาร ตลอดจนสาระของเหตุการณ์นั้น ด้วยเงื่อนไขพิเศษของวิธีการศึกษานี้ จึงทำให้การศึกษาในด้านลึกกระทำได้เป็นอย่างดี

2.4.4 ประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นเครื่องมือที่ดี ที่จะหาข้อมูลมาเสริมช่องว่างของข้อมูลจากเอกสารให้สมบูรณ์ขึ้นได้ ในขณะที่การศึกษาจากเอกสารมักมีการขาดตอนหรือช่องว่างของข้อมูล ต้องอาศัยการเชื่อมตัวข้อมูลที่ถูกต้อง แต่เมื่อไรที่เอกสารไม่ได้รับการเชื่อมตัวข้อมูลที่ถูกต้อง ประโยชน์ที่จะได้รับก็จะน้อยลงไปด้วย

3. ข้อจำกัดของการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า

การศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่ามีข้อจำกัดเรื่องข้อมูล นักประวัติศาสตร์แต่ละคนต่างแสดงทัศนะไว้หลายประการ ดังนี้

3.1 ทัศนะของ สุกัญญา บำรุงสุข และสุมารี บำรุงสุข แสดงความเห็นสรุปได้ 2 ประการ คือ

3.1.1 เป็นการบอกเล่าจากความทรงจำของผู้เล่า ไม่ได้มีหลักฐานเอกสาร หรือพยานวัดถูปะกอบ ความทรงจำอาจคลาดเคลื่อนหรือผิดพลาด ได้ง่าย ฉะนั้น ผู้ค้นคว้าจะต้องระมัดระวัง ตรวจสอบความแม่นยำถูกต้องของข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงให้มาก

3.1.2 การบอกเล่าอยู่บนทัศนคติ ค่านิยม ผลประโยชน์ ออกติ และเป้าหมายของผู้เล่าเสมอ เป็นผลให้ภาพอดีตที่ถ่ายทอดมา ถูกแต่งเติมหรือบิดเบือน ได้ด้วยทัศนคติ ค่านิยม ความเชื่อที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นการเล่าที่มองอดีตด้วยสายตาปัจจุบันหรือความรู้สึกของตนเอง

จากข้อจำกัดข้างต้น ถือเป็นเรื่องที่ผู้วิจัยประวัติศาสตร์บอกเล่าจะต้องทราบนักเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้มีการตรวจสอบความแม่นยำถูกต้องของข้อมูล อย่างไรก็ตาม การค้นหาข้อมูลบางเรื่องกับบุคคลบางกลุ่ม โดยเฉพาะชาวบ้านและประชาชนทั่วไป ผู้วิจัยจะไม่ได้คำตอบที่ตนต้องการ เหมือนเช่นเหตุการณ์ที่ เมลวิน บรากก์ (Melvyn Bragg) ได้กล่าวว่า “ไม่มีประโยชน์อะไรที่จะพยายามเก็บข้อมูลสำคัญที่เป็นเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น พระราชบัญญัติต่าง ๆ หรือเหตุการณ์ระหว่างประเทศ จากประชาชนชาวบ้านทั่วไป เพราะเป็นเหตุการณ์ที่ห่างไกลจากชาวบ้านเหลือเกิน” ตรงข้าม หากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นเหตุการณ์ที่เข้าเหล่านี้เห็นความสำคัญ ทำอยู่ประจำ สิ่งที่ใกล้ตัวเป็นเรื่องที่ยกมากที่จะจำผิดพลาด โดยเฉพาะหากเหตุการณ์นั้น ๆ เป็นความทันใจก็จะยากที่จะลืมเลือน ได้ (Thompson. 2000)

จะนั้น ในการสัมภาษณ์ จึงเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้สัมภาษณ์ต้องรู้จักคัดสรรผู้ให้สัมภาษณ์ที่เหมาะสมกับหัวข้อที่จะศึกษาว่าเป็นผู้สนใจ และมีความเกี่ยวพันกับเรื่องนี้ ๆ มากน้อยเพียงใด

3.2 ทัศนะของ กนก วงศ์ตระหง่าน ซึ่งเป็นนักประวัติศาสตร์อีกท่านหนึ่งแสดงความเห็นไว้ 7 ประการ คือ

3.2.1 คำนวณเล่าของบุคคลย่อมจะต้องสะท้อนทัศนะ ค่านิยม ผลประโยชน์ ตลอดจนเป้าหมายของผู้เล่า ทำให้ข้อมูลที่รับเป็นข้อมูลที่ผ่านการปูรณาจักรองของผู้เล่า จึงทำให้ข้อมูลที่ได้จากการบอกเล่า เน้นหรือให้ความสำคัญเฉพาะด้านของเหตุการณ์ ในขณะที่ไม่ให้ความสำคัญเท่าที่ควรกับด้านอื่น ๆ ของเหตุการณ์เดียวกัน

3.2.2 เป็นการบอกเล่าจากความทรงจำของผู้เล่าเป็นหลัก ซึ่งความทรงจำสามารถจะคลาดเคลื่อนหรือผิดพลาดได้ง่าย ดังนั้น เพื่อความแม่นยำ (accuracy) และความถูกต้อง (validity) ของข้อมูล โดยเฉพาะข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง (empirical fact) จะต้องได้รับการตรวจสอบจากแหล่งข้อมูลอื่น

3.2.3 ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า จะกระทำได้ดีต่อเมื่อบุคคลที่ให้สัมภาษณ์นั้นเกี่ยวข้องโดยตรงกับเหตุการณ์ประวัติศาสตร์ที่กำลังศึกษา อีกทั้งเหตุการณ์นั้นควรจะต้องเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นไม่นาน เพื่อให้ผู้เล่ายังมีความทรงจำที่ชัดเจน เหตุการณ์ในอดีตที่ยาวนาน บุคคลที่อยู่ในเหตุการณ์ก็จะเป็นบุคคลที่ราภาพแล้ว ย่อมมีผลโดยตรงต่อความแม่นยำและความถูกต้องของข้อมูล

3.2.4 บุคคลที่เกี่ยวข้องกับผู้เล่า เช่น ลูกหลาน หรือเพื่อน ๆ ฯ อาจได้รับผลกระทบกระเทือนจากการบอกเล่า ความเกรงใจและความเกรงกลัวว่าการบอกเล่าของตนจะไปกระทบกระเทือนบุคคลที่สามถือเป็นข้อจำกัดข้อหนึ่ง

3.2.5 สภาพแวดล้อมหรือบรรยากาศของสังคม เช่น การเมืองยังคงมีอิทธิพลต่อผู้เล่า หรือผู้เล่าอาจมีผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมนั้น ย่อมส่งผลให้ผู้บอกเล่าไม่พร้อมที่จะให้สัมภาษณ์

3.2.6 การบอกเล่าเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ ผู้บอกเล่าจะเล่าเหตุการณ์ในอดีตด้วยสายตาปัจจุบัน ก่อให้เกิดผลดี เพราะเหตุการณ์ในอดีตที่ผ่านไปแล้วอาจช่วยให้ประโยชน์ของผู้เล่าต่อเหตุการณ์นั้นผ่านไปแล้ว หรือคติส่วนตัวลดลงไปบ้างแล้ว และผู้เล่ามีเวลานานให้กับตัวเองที่จะทบทวนเหตุการณ์นั้น ๆ คำนวณเล่าที่เกิดขึ้นก็จะเป็นคำนวณเล่าที่มีความเป็นกลาง (objectivity) มากขึ้น

3.2.7 สาระของเรื่องที่บอกเล่า หากเป็นเรื่องที่มีลักษณะเฉพาะและถือซึ่ง เช่น ความคิด ประชาธิปไตย อุดมการณ์ทางการเมือง ผู้บอกเล่าอาจจะรู้สึกลำบากใจที่จะเล่า เป็นผลให้การสัมภาษณ์ทำด้วยความยากลำบาก

สำหรับทัศนะข้อ 3.2.2 และข้อ 3.2.6 ของ กนก วงศ์ตระหง่าน เป็นความเห็นที่ สอดคล้องกับทัศนะของ สุกัญญา บำรุงสุข และสุมาลี บำรุงสุข ซึ่งผู้วิจัยทุกท่านที่ศึกษา ประวัติศาสตร์บอกรเล่าจะต้องตระหนักและระมัดระวังอย่างยิ่ง

4. เทคนิคการใช้วิธีการประวัติศาสตร์จากการบอกรเล่า

การเขียนประวัติศาสตร์บอกรเล่าจำเป็นต้องอาศัยวิธีการทางประวัติศาสตร์ที่มี ระบบระเบียบ ต้องมีผู้สัมภาษณ์และผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ต้องมีความรอบรู้ในเทคนิคของ ประวัติศาสตร์จากการบอกรเล่า กนก วงศ์ตระหง่าน ได้กล่าวถึงเทคนิคการใช้วิธีการประวัติศาสตร์ จากการบอกรเล่าในการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “ประวัติศาสตร์จากการบอกรเล่า” จัดโดย โครงการไทยศึกษา ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 4 – 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2526 ได้แยกประเด็นในการศึกษาดังนี้

4.1 การคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ ควรเลือกบุคคลที่มีบทบาทที่แท้จริง สามารถ เป็นตัวแทนความคิดของกลุ่มได้ กรณีที่ไม่สามารถสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์โดยตรง ได้ ควรพิจารณาบุคคลใกล้ชิดที่มีความเกี่ยวข้อง รู้เห็น และควรเลือกผู้ให้สัมภาษณ์จากทุก ๆ ฝ่าย โดยเฉพาะหากเป็นผู้ที่สนใจเขียนบันทึกขณะเกิดเหตุการณ์ มักจะให้ความแม่นยำมากกว่าการ อาศัยความทรงจำ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้อาศัยบันทึกความทรงจำของผู้อยู่ร่วม ในเหตุการณ์ เช่น บันทึกความทรงจำของท่านนุนศิลปกรรมพิเศษ ขณะดำรงตำแหน่งศึกษาธิการ ที่จังหวัดสงขลา และบันทึกเหตุการณ์ของ ร.อ.เดช ตุลวรรณะ ได้เล่าเหตุการณ์ลงในวารสาร นทบ. เรื่อง ประเทศไทยยกทำลายความเป็นกลางที่สงขลา เป็นผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์ ทำหน้าที่ เป็นผู้บังคับกองร้อย 1 ได้รับคำสั่งให้เป็นผู้ตรวจการบนเรือปชช. (ภาพที่ 2.1) ได้เล่าเหตุการณ์ การสู้รบระหว่างทหารไทยจากค่ายสวนตูต เป็นเอกสารการบันทึกความทรงจำที่ใช้ประกอบ ความคุ้มกับการสัมภาษณ์ เพราะสามารถตรวจสอบความถูกต้อง

ภาพที่ 2.2 ที่ตั้งหน่วยตรวจการณ์บนเขารูปช้างในช่วงสังคมรามโลกครั้งที่ 2 อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นจุดสั่งการให้ทหารปืนใหญ่เล็งวิถีกระสุนทำลายเรือรบญี่ปุ่น นับเป็นชัยชนะที่เหมาะสม เพราะสามารถมองเห็นเรือรบทองข้าศึกที่จอดเรียงรายตามชายฝั่งได้ชัดเจน

4.2 การเลือกผู้ที่ทำหน้าที่สัมภาษณ์ ควรเป็นคนชุดเดียวกันและควรมีคุณสมบัติ พิเศษมีความรับผิดชอบ อดทน ตรงต่อเวลา รู้จักตั้งคำถ้า มีความสามารถในการจับประเด็น มีบุคลิกภาพที่เป็นมิตร และที่สำคัญ คือ จะต้องมีความเชื่อมั่นว่า วิธีการประวัติศาสตร์จากการ บอกเล่า จะเป็นเครื่องมือการวิจัยทางประวัติศาสตร์ที่จะนำมาซึ่งข้อมูลที่เชื่อถือได้และเป็นจริง

4.3 การเตรียมผู้ทำหน้าที่สัมภาษณ์ ต้องทำความเข้าใจเนื้อหาสาระของเรื่องที่ ทำการวิจัย โดยการค้นคว้าจากเอกสารชั้นต้น และเอกสารทั่วไปที่เกี่ยวข้อง ต้องทำการศึกษา ภูมิหลังของผู้ให้สัมภาษณ์ ทั้งด้านบทบาท บุคลิก นิสัยส่วนตัว ลักษณะเฉพาะ กรณีที่ไม่รู้จัก ผู้ให้สัมภาษณ์ดีพอ ก็ต้องทำความรู้จักก่อนการสัมภาษณ์ ความสำเร็จของการสัมภาษณ์อยู่ที่ว่า ผู้สัมภาษณ์รู้จักพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ผู้สัมภาษณ์ต้องแสดง จุดยืนที่เป็นกลางในการให้โอกาสทุกฝ่าย ได้แสดงทัศนะอย่างเต็มที่ ต้องเข้าใจว่าการให้บุคคลที่ เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ได้มีโอกาสเล่าเรื่องของเขาวงจะเป็นประโยชน์อย่างมาก ทำให้ข้อมูล ต่างๆ ที่ได้มามีชีวิตชีวา เป็นการเพิ่มเติมประวัติศาสตร์ส่วนที่มิได้มีการบันทึกไว้

4.4 หลักการสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลบอกเล่า สุมาลี บำรุงสุข ได้แนะนำการใช้ เครื่องบันทึกเสียงไว้ ในเอกสารการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติศาสตร์

จากการบอกเล่า เมื่อวันที่ 16 มิถุนายน พ.ศ. 2542 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมารักษ์ ในประเด็นต่อไปนี้

4.4.1 การเตรียมตัวก่อนการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ควรมีความรู้เรื่องประวัติ และประสบการณ์ทำงานของผู้ให้สัมภาษณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ความสำเร็จของการสัมภาษณ์อยู่ที่ว่าผู้สัมภาษณ์รู้จักพื้นฐานของผู้ให้สัมภาษณ์ดีพอ จึงรู้ว่าควรตั้งคำถามอะไรบ้าง ก่อนที่จะสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ควรมีแนวคิดามอย่างกว้าง ๆ แล้วว่าตนต้องการถามอะไรบ้าง ควรเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อว่าจะได้ตรวจสอบระหว่างสัมภาษณ์ ตนเองไม่ได้ถามถึงประเด็นใดบ้าง

4.4.2 การสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ต้องสร้างบรรยากาศที่ทำให้ผู้ให้สัมภาษณ์รู้สึกผ่อนคลาย ไม่ตึงเครียดและเป็นกันเอง ทำให้เขายกนิ้วถึงอดีต อยากเล่าถ่ายทอดประสบการณ์ ให้คุณสนทนากับความสุข เรื่องนี้ผู้วิจัยได้ประสบกับตนเองในการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ บางท่าน สังเกตได้จากเวลา สีหน้า และน้ำเสียงที่บ่งบอกถึงความสุขที่ได้มีผู้ที่สนใจเรื่องที่อยู่ในความทรงจำในอดีตของท่านเหล่านี้ และได้เปิดโอกาสให้เขาได้ถ่ายทอดโดยเล่าให้ฟัง ทำให้มีผู้มารับทราบ และท่านเหล่านี้จะรู้สึกภูมิใจอย่างยิ่ง เมื่อได้ทราบว่าคำบอกเล่าทั้งหมดจะมีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรให้เป็นประวัติศาสตร์แก่นุชนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

4.4.3 การตั้งคำถามในการสัมภาษณ์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับการตั้งคำถามในการสัมภาษณ์สรุปได้ดังนี้

(1) มีความอดทนที่จะคอยถามบุคคลเพื่อให้เวลาผู้ให้สัมภาษณ์คิดย้อนความหลัง

(2) ควรตั้งคำถามที่มีลักษณะปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้สัมภาษณ์ตอบได้กว้างและได้พูดในสิ่งที่ต้องการพูด ภาษาที่ผู้ให้สัมภาษณ์ก็สามารถเข้าใจได้ ผู้ให้สัมภาษณ์อาจใช้ภาษาถี่นั่นซึ่งปัจจุบันเลิกใช้แล้ว อาจทำให้ผู้สัมภาษณ์เข้าใจผิด ทำให้เรื่องที่สัมภาษณ์บิดเบือนไปก็ได้

(3) ควรตั้งคำถามสั้น ๆ ง่าย ๆ เป็นคำถามเดียว เพื่อให้สามารถตอบได้ง่ายและครบถ้วนมากกว่าการตั้งคำถามหลาย ๆ ข้อ ในคราวเดียวกัน

(4) ควรเลี่ยงการตั้งคำถามที่จะได้คำตอบที่ไม่ชัดเจน ควรเป็นการถามให้ได้ข้อเท็จจริงที่เฉพาะเจาะจง

(5) พยายามเลี่ยงการตั้งคำถามนำ เพราะจะได้คำตอบที่เชื่อถือไม่ได้

(6) อาย่าขัดจังหวะ แม้ว่าผู้ให้สัมภาษณ์กำลังพูดออกนอกร่อง ต้องย้อนให้พูดไปก่อน หลังจากนั้นจึงค่อยถามกลับเรื่องเดิมได้

(7) การแสดงอาการให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบว่า ผู้สัมภาษณ์สนใจเรื่องที่ผู้ให้สัมภาษณ์กำลังเล่าให้ฟัง

(8) อาย่าสัมภาษณ์นานจนเกินไป แต่ละครั้งควรประมาณ 60 – 90 นาที สูงสุดไม่ควรเกิน 120 นาที

4.4.4 การบันทึกระหว่างสัมภาษณ์ เป็นสิ่งสำคัญที่ผู้สัมภาษณ์จะเว้นเสียงไว้ให้ที่จะต้องจดชื่อ ข้อความที่ยกแก่การเข้าใจ

4.4.5 หลังจากการสัมภาษณ์ ผู้สัมภาษณ์ต้องเขียนติดแบบบันทึกเสียงทันที ว่าบันทึกสัมภาษณ์ผู้ใด วันที่เท่าไร และเป็นมีวนที่เท่าไร และควรป้องกันการอัดทับ โดยกดแบบพลาสติกเล็ก ๆ ตรงขอบเทปเสียงออก ทำให้ไฟเทปนี้อัดเสียงไม่ได้อีกต่อไป

4.5 ประเด็นที่น่าสนใจจากการบรรยายเรื่อง “การวิจัยด้วยวิธีการประวัติศาสตร์จากมุขปัจฉะ” ของ ปิยนาถ บุนนาค จัดโดยสถาบันไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ. 2526 สรุปได้ดังนี้

4.5.1 คุณสมบัติของผู้ที่จะใช้วิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า จะต้องเป็นคนที่สร้างความคุ้นเคยเป็นกันเอง และสุภาพกับผู้ที่เราจะสัมภาษณ์ มีความตั้งใจทำงานจริง มีความเชื่อมั่นในตนเอง และไม่ย่อท้อต่อสิ่งที่เราเผชิญอยู่

4.5.2 ทำให้ได้ข้อมูลที่มีค่าอย่างยิ่ง คือ เทปเสียงสัมภาษณ์ ถือเป็นข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่มีค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง บางท่านพอสัมภาษณ์ไม่เท่าไร ท่านก็ถึงแก่กรรมเป็นที่น่าเสียดายอย่างมาก

4.5.3 การตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ กรณีที่เป็นเรื่องเดียวกัน ควรตรวจสอบข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์กับคนอีกหนึ่งคน หรือสองสามคน เกี่ยวกับเรื่องเดียวกันว่ามีความสอดคล้องกันหรือไม่ หลังจากนั้นก็มาตรวจสอบกับข้อมูลเอกสาร ที่มีอยู่เดิม ซึ่งเป็นวิธีการประวัติศาสตร์ เป็นการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเอกสารมาประสานกัน ศึกษาร่วมกัน พิจารณาร่วมกัน การใช้วิธีการประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า เป็นการเสริมให้ข้อมูลจากเอกสารมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น